

Hamletiana

Négy Hamlet. Kettő színházban: Pécseni Szegődi Menyhért, Kaposvárott, Ascher Tamás rendezésében. Kettő a televízióban: Bódy Gábor és Szikora János a győri előadást nyersanyagként tekintették egy készülő filmhez; Esztergályos Károly pedig Fóton készítette el Hamletjét.

„...a kor foglalatjai”

A Hamlet lakmuspapír. Kihívja a kort minden előadása. Mi fontosabb: megformálni a Hamletet, vagy megformáltatni általa? Mi érdekesebb: a színház véleménye a darabról, vagy az, hogy mit mond el a darab a mai világról? Eleve eltökélten kívülről kell behurcolni a darabba különböző nézeteket? Vagy kitárni a tragédiát, és beengedni oda a mai napot?

Szegődi Hamletje káder-gyerek értelmiségi ballonkabátban, fehér zoknival. Kvázimaiságú Claudiusa (György Emil) a konzolidáció kétkedője és intoleráns a szellemmel (Tyll Attila) szemben.

Ascher egy elapátlanodott nemzedék dokumentumdrámáját hívja elő a szövegből.

Bódy—Szikora kulturális és ipari hulladékok közé helyezi a nemes tragédiát. Nekitámadnak kulturális eszmemeresztésünknek.

Esztergályos Károly Hamletet romantikába öltözteti.

A Hamlet a kor foglalatja. Mindig azé, amlben előadják. Előadásából kiolvasható színészetünk mai állapota. Valamint közgondolkodásunk helyzete.

Bódy—Szikora Shakespeare-happeningje Hamlet-fókuszú. A dán királyfi látja szarkasztikusan a többiekét. (Mintha az *El-tüsszentett birodalom* című mesefilmből jönének a kritikával ábrázolt dráma szereplők. Rosencrantz és Guildenstern bohócpárosa pedig akár a Hamupipóke kérői volnának egy vasárnap délelőtti meseballetből.)

Cserhalmi Györgyöt keserű hisztéria fogja el, mivel kizökkent az idő és nem ő hivatott helyretolni azt. Panelházi mélabúval átitatott aszfalt-ingerlékenységű Hamlet.

Gálffi László (Esztergályos filmjének főszereplője): benne a dánnál több az ibseni.

Máthé Gábor Hamletjének előbb talpával ismerkedünk meg Kaposvárott. Hamlet alszik. A neuraszténias királyfi minduntalan az alvásba menekül a problémák elől.

Kulka János Pécselt csupa tevékenység, mozgás, dinamizmus. Majd megtorpan, gú-

nyosan szemrevételezi lázas ál-tevékenységét. A huszonöt éves színész a harmincéves szerepben nem a klasszikusok legnyomasztóbbikát alakítja. Számára Hamlet csak egy szerep. Segítségével vállalhat magáról és a világhoz való viszonyáról. Elfogulatlan szakmai szabadsága morális szabadsággá növekedik.

Gálffi hagyományos mélabújú.

Cserhalmi sportosan keserű.

Kulka játékos aerúval fogadja a kihívásokat.

Máthé többet mosolyog egyetlen előadásban, mint a színháztörténet valamennyi dán királyfija. Kínlódó mosolya a végkifejlet felé haladtában megbékélővé szelidül.

Hány főszereplője van a Hamletnek?

Romantikus föl fogásának megfelelően Esztergályosnál egyetlen kiemelkedő férfiú főszerepel (csak itt jön létre Polonius Benkő Gyula értékes alakításából).

Bódy—Szikoránál a díszlet a főszereplő. Pontosabban: a megdolgozott közeg. Ennek feltételei közé vetetnek az egyenrangú szereplők.

A pécsi előadásban Kulka mellett mindenkinek csak madártávlatból látszik. A színészt intelligenciája kiemeli a rendezőtől meggyőződe... színházi masszából! ahonnan csak Hamletnek Claudiuszal való konfliktusa látszik ki. (És Sőtym Katalin királynéja méltányolandó még.)

Aschernál mindenki főszereplő volna, mégsem születnek teljes értékű alakítások.

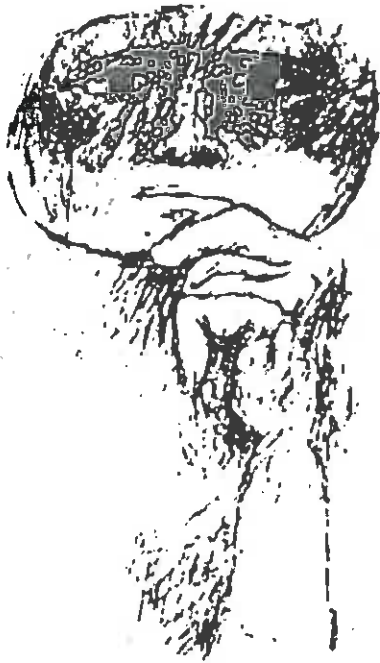
Mit olvas Hamlet?

Cserhalmi Hamletje sportújságot olvas, mivel Wittenbergában sportversenyeket nyert tanulmányi versenyek helyett. Hasznábarázdaltabb agyánál. Kulka János a Hamletet olvassa francia fordí' isban.

Gálffi László magát a shakespeare-i szöveget olvassa, mivel nem vált még a felvételre sajátjává a vers, és így kényszerűen magával viszi a jelenetbe a szereppédányt.

Es csupán Máthé Gábor Hamletjéről jut eszünkbe, hogy a herceg évfolyamtársa volt Horatióknak, Rosencrantznak és Guildensternnek. Egyazon tanórákra jártak a wittenbergi egyetemen. Abban a városban tanultak, ahol a templomkapura kiszögezte Luther Márton a kiáltványát. Máthé Hamletje tehát a lutheri szöveget olvassa szamlzatban.

Kritika, 1984/4.

Graham Coughtry rajza

Horatio: ...elköltötte arany szavait

Hamlet: Az övé, uram (V./2.)

Eörsi István elköltötte Arany szavait. A rendezővel együtt restaurálta a fordításremeket. 1. Kiigazított félrefordításokat; 2. felhasználta a Shakespeare-filológia eredményeit; 3. megújírtotta a befogadást nehezítő régies igelalakoktól a szöveget; 3. napl közönséghez címzett szöveget készített annyiban is, hogy kiegyenesített bizonyult körmondatokat. Eörsi működtethető színházi szöveget adott. Önmérséklő tapintattal végezte ablaklemosószolgálatát. Az új foglalatban még inkább ragyognak Arany János találatai.

„Szó, szó, szó”

Más kérdés: mennyit hallunk meg a fű: fa-rodalmárokat pukkanású restaurált versből. Az előadás elején Kaposvárot dánul beszélnek. Szót sem érteni, tehát magyar színházban vagyunk. **Eörsi** szövege célszerűen matabb az Aranyénál. Illik a romantikusan fenécséget elhárító fölfogáshoz. De tréhány szájakon billeg a szöveg.

Pécsett verset garalizálnak. Kivéve Hamletet, aki természetesen lélegzettel gondolkítá oldja a verset. Kulka meghökentő tartalmú szünetekkel naturalizálja az emelkedett beszédet.

Gálfi verset mond fekete ruhában. A többi: csupa beszédhiba. A győri Hamlet logopédusért kiált. Lúgkövet-ivott hangok. Poháron-csilszolt nyelvűek. Korcsma-rekedtek. Csupa civil-intonáció. Esetleges beszédű. Elentételeként itt is jelentkezik a mindenik rendezésben igényelt megcsapott dagály. A győri Hamlet akusztikusan annyiban shakespeare-i, hogy: „Irtóztató, irtóztató, irtóztató.” (I./5.) Innen hangzanak föl a lefűrt nyelvű színészet legfülcsevaróbb példái.

Hol van Helsingör?

Gálfi Visegrádon bolyong Mátyás király várában, **Banovich Tamás** Heltai Jenő: Néma leventéjének várát építette föl. Játészható a darab akár viktoriánus jelmezekben, lebonyolódhat II. Vilmos császársága idején. Csak a renaissance-ben nem.

Donáth Péter kaposvári filc-függönyel kényekmet nyújtanak a változásokhoz. A kortárszerűen fölgöngyölődött háttérfüggöny mögött a rivaldával párhuzamosan ipari vaska-

pu. Vagy vasfüggöny? Két vasfüggöny között egy Helsingör. Háidecker-kerítés elfektetett rácsal ívelnek át a pécsi színpadon (Huros **Annamária** tervel szerint). Az előadás drámaisága: mlként kerülhető ki a díszlet, tudnak-e a színészek talpalatnyi helyet szabadítani a játékhöz. Györött new-wave- királyfi barlangvasút-palotában. **Bachmann Gábor** díszletsárcányának lába-farka között bolyonganak a **Tabca Blumenschein**-öltöztette shakespeare-i személyek. Hamlet-mobil a főszereplő, aki megfürdött **Nicolaus Schöffer** savanyúcukor-fényeiben. Oszlopként műanyagnyalábok. Műszörmetalaj. Csomagolt várkastély a helsingöri vár. A játéktér: koponyametszet. Az iskolai szemléltetőeszközben diszkofények villóznak.

„En atyádnak szelleme vagyok...”

Ha odaadja nekem Shakespeare a kéziratot: megmagyarázom, hogy elhibázott a darabkezdés, ahol az őrtálló dánok látják a szellemet. A darabban csak Hamletnek jelenik meg atyja, a többiek örültsége bizonyítékát vélik fölfedezni a láthatatlannal való beszélgetésében. Shakespeare nem fordult tanácsért hozzám. Teátrális határadolgozással nézőfógo szellemjelenéssel indítja darabját, majd nem-lörödöm módon elfeledkezik róla, hogy mások is látták a kísértetet.

Előadva: ez megoldandó.

Mindkét tévé-Hamletben a királyfi hangján szól a szellem. Bódynál filmtrükk jeleníti meg. Esztergályosnál csak a szél kavarog, a szellem nincs jelen.

Szegvári szelleme marcona milláns hadfi vaskalapban.

Ascher szelleme színi csuda. Ámító jelenés. Bearanyozott apa inog a levegőben. Fölbukkanása gyermekien játékos és rémisztő. O maga érzelmesen siránkozó, panasszal és sértettséggel tell pöszö-beszédű papuska. Mögötte azonban égő erő, kamor árnyéka toronylik. (Ascher koromsötétben jelenteti meg a szellemet. Francisco, Bernardo, Marcellus kezükben élesfényű örlámpát hordanak. Ijedt gyerekek rohángásznak a sötétben. S amikor kakasszóra eltűnik a szellem, a katonafülk rémületükben úgy rikoltoznak, hogy bizonytalanságban maradunk, valóban látják-e jele- nést, vagy rémlátomásuk volt.)

Sírasók

Kaposvárot férj és feleség ássa Ophelia sírját. Létalatlai csőfakók értelenségének bohócjátéka ez hatalomról, nagyságról, életéről és halálról. Az angol szöveg Első és Második clown meghatározását követi **Lukáts Andor** és **Csakányi Eszter**. (S mivel Lukáts a szellem, a színészkirály és az első sírásó is: mindhárom bohóci hangsúlyt kap. Egy apabohóc. Egy művész-bohóc és egy plebejus bohóc visszhangozza Hamlet gondolkodását.)

Pécsett Ljubimov Tagankájáról jött **Paál László** és **Faludy László** két temetkezési iparos-azakembere. Ok foglalják keretbe az előadást. Sírjuk mindvégig nyitott a szín elején. Legvégén belegurulnak a halottak, fekete molinót húznak föléjük. (Bizony, ide kerülünk valamennyien — hangsúlyal.) Esztergályos tévé-Hamletjében kihagyják a Második sírásót. A tévé megmenti így Shakespeare-t a komolytalanság és a stílustörés látszatától.

Ophelia

Esztergályosnál vízbe fullad **Pap Vera**, akárcsak **Jean Simmons** Laurence Olivier filmjében.

A pécsi **Oláh Zsuzsa** retorikus tornagyakorlatokat végez.

A győri **Leviczky Klára** megbomlott lelkű gyermeklány. PVC-fascio a kezében. Örtületben műanyag szalagokat szed csokorba.

A virágok helyett kavicsokat osztogat **Bátsi Juli** a szerep előtről indítja Ophelia szerepét. Már széthullott a kifürkészhetetlen kapcsolattól. Szívro léptekor kész benne későbbi meghasadtága. Laertesszel hempergőzése testének elfojtott vágyairól is tudósít; előkészítöl örülési jelenetének kegyetlen, föl-korbácsoló erotikáját. Néző-kínzó szembeállítás és meghatott érzelmesség helyett. Humor lírizálás helyett.

hamlet
A FILM ÉS A SZÍNHÁZ

Ben Shahn rajza

Némajáték

Zsonglörök helyettesítik Esztergályos filmjében.

Duzzadó fekete leplet rántanak egyetlen mozdulattal a komédiásokra Bódynál. A hullámzó anyag alatt alakatlanul mozgó tömeg. Elnyúló rikoltás a gyilkosság pillanata. Törőren célba találó látvány.

Pécsett a **Bóbita** együttes tagjai hosszú-hosszú pantomimet mutatnak be. Mintha **Acs János** Szentiványi álmból érkezne a hang és a mozgás játékos különválasztása. (Poloniuszal mondanánk: „Nagyon hosszú.”) Hasonlóan szervezett és hasonlóan hosszadalmas a kaposvári némajáték is. De éppen, amikor sokalljuk, akkor értjük meg, miért mutogat **Serf Egyed** fehér kesztyűs kezének mutatójával — akár vihartól elcsavart útjelző — különböző irányokba. Itt a pantomim summázza az előadást. A gyilkost valódi mutatójával a királyt jelöli meg bűnösként, hol Hamletet. Majd a nézőtérre mutat valódon. Tétova ítélet. Eldönthetetlen bűnösség. Nincs egyetlen bűnös. Közös a bűn.

Fortinbras

A Hamlet-előadások kulcsa: Fortinbras. Azok a rendezők, akik kihúzzák: nem értik a drámát, az én-kultusz verses panasznapjának tekintik. Fortinbrastól közérdekű a dráma.

Mi jön Hamlet után?

Pécsett nem változik semmi. A rendező bő köpönyegben érkezik. Nincs arca. Nincs jelenése. Egyik ilyen után, egy másik olyan következik a trónon. „Izé... Mlézé? Semmizé.”

Szöke fücska hajpánttal (**Zsótér Sándor**) Esztergályos új uralkodója. Hozhat-e megoldást tisztaságával? Lesz-e ereje?

Egy másik dramaturg-fücska (**Kozma György**) mögött már fegyvercsörtetés van, működő háborús fölvonulás **Bódy** filmjében.

Kaposvárot kitarul a vaskapu. Idős kockafejú (**Kátay Endre**) érdektelenül motyogja a Hamletet kényszerűen véltató végszavakat. Lenge valcer szól. Semmi jót nem ígér a változás. Az értelmiségi tépelődök helyett foglalja el Fortinbras.

Forte braccio annyit mint: erős kéz.

MOLNÁR GÁL PÉTER

KRITIKA